

VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Kapcsolattartás: a gyermek emberi joga vagy gyermeki kötelessége?

A kérdés aktualitása

Ma már közhelynek számít, de sajnos igaz, hogy minden második házasság válással végződik. Tekintettel arra, hogy a frigyeket egyre rövidebb ideig tartó házasság után bontják fel, egyre több kiskorú gyermek lesz érintett a szülői felügyelettel kapcsolatos viták során, és egyre több gyermek kénytelen elszenvedni a kapcsolattartás nehézségeit, melyek sokszor egészen traumatikusak.

Az 1986-ig létezett láthatási jogtól a lehető legszélesebb körű kapcsolattartásig hosszú út vezetett. A 2014. március 15-én hatályba lépett Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének szabályait e tekintetben is a rugalmasság jellemzi. A gyermek mindenekfelett álló érdekeit szem előtt tartva, az ő igényeihez igazodva, akár a váltott elhelyezés is megvalósítható. Ez a megoldás azonban nagyfokú toleranciát és együttműködést feltételez. Vélemény szerint egyelőre nem állunk készen rá, hogy a váltott elhelyezés tömegessé váljon. Fontos szem előtt tartani, hogy a házasság felbontásával nem szűnik meg a szülők közös felelőssége a gyermek sorsáért. A házasság felbontása tehát nem járhat azzal a következménnyel, hogy a gyermek egyik szülőjét elveszítse.

A hazai és nemzetközi szabályok

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke mind az apa, mind az anya számára garantálja a gyermekkel való kapcsolattartást, különösen a szülők különélése esetén. Ez a szabály abban az esetben is irányadó, ha a gyermek a szülők különválása után születik.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 9. cikkének 3. pontja szerint a részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől, vagy az egyiktől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn, kivéve, ha ez a gyermek mindenekfelett álló érdekével ellenkezik.

A Csjt. a kapcsolattartásról mindössze egyetlen szakaszban rendelkezett, szinte elrejtve a szülői felügyelet megszüntetése és szünetelése című részben. Az új Csjk. már önálló pontban¹ szabályozza a kérdést, a Gyer.-ből átemelt szabályokkal kiegészítve, a korábbinál jóval részletesebben.

¹ Ptk. 4:178-185. §.

A kapcsolattartás a gyermeknek – jogszabályban biztosított – alapvető emberi joga, a különélő szülőnek pedig egyben joga és kötelessége. A Csjk. egyértelműen arra törekszik, hogy a szülők válása ne jelentse egyúttal a gyermek és az egyik szülő elválását is. A kielégítő és örömteli szülő-gyermek kapcsolat fenntartásához elengedhetetlen a folyamatos kapcsolattartás, tehát a lehető legnagyobb rugalmasságot kell biztosítani a szülők és a gyermek számára a találkozások megszervezéséhez.

A kapcsolattartásról a bíróság vagy a gyámhatóság a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a szülők személyes körülményeinek és az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembe vételével rendelkezik.² A cél az, hogy a bíróságok és a szülők is megtanuljanak elvonatkoztatni a hosszú évtizedek alatt beidegződött „minden második hétvégén ettől-eddig” terjedő „láthatástól” és a gyermek igényeit, életkorát, a szülők viszonyát, anyagi lehetőségeit, munkabeosztását és minden lényeges körülményt figyelembe véve a lehető legszélesebb körben, a lehető legrugalmasabban határozzák meg a kapcsolattartás kereteit.

Akár mennyire rugalmasak is a szülők, Makai Katalin szerint elengedhetetlen, hogy a kapcsolattartást rendező határozatban minden releváns kérdéstről rendelkezzenek. Ettől a felek természetesen eltérhetnek, de a kereteket széles körű, rugalmas kapcsolattartás esetén is meg kell határozni. Nincs lehetőség tehát arra, hogy a szülők korlátlan kapcsolattartásban állapodjanak meg.³

Az új Ptk. nagyobb hangsúlyt helyez a kapcsolattartás ellehetetlenülése esetén a felek tájékoztatási kötelezettségére, hiszen eddig ezeket a kérdéseket a gyámhivatal gyakorlata szabályozta. A gyakorlati tapasztalatokból kiindulva, korábban sok problémát és jelentős anyagi veszteségeket okozott a különélő szülőnek, hogy nem értesült időben arról, hogy a gyermekkel nem fog tudni találkozni (mert beteg, más programja lett stb.) Célszerű, ha a tájékoztatást a szülők valamilyen írott formában teszik meg – sms, email, levél – mert ezáltal elkerülhetőek a későbbi viták, vagy legalábbis könnyebben bizonyíthatók a történetek a bírósági vagy gyámhatósági eljárás során. Sajnálatos, amikor a szülők az utólagos bizonyíthatóság érdekében csak írásban kommunikálnak egymással és jegyzőkönyvet vesznek fel a gyermek átadásáról, átvételéről, de a helyzet megoldására lehet, hogy célszerű.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontját⁴ általánosítja a jogszabály,⁵ mikor kimondja, hogy megállapítható a gyermeket gondozó személy felelőssége abban az esetben, ha felróható magatartásával megakadályozta vagy megghiúsította a kapcsolattartást és ezzel a másik szülőnek kárt okozott, pl.: a felesleges utazási költségekért,⁶ illetve egyéb nem vagyoni károkkért⁷ is felel.

A jogosultnak fel nem róható okból elmaradt kapcsolattartást a legközelebbi megfelelő időpontban, de legkésőbb hat hónapon belül pótolni kell. Ezen kérdés megfelelő szabályozottságának hiányából korábban sok konfliktus származott. A szülők gyakran hivatkoztak arra, hogy – mivel több alkalommal is elmaradt a találkozás – a mostani kapcsolattartás két hétig tart, hogy az elmaradást be lehessen pótolni. A gyakorlatban megjelenő problémákat,

² Ptk. 4:181. § (2) bekezdés.

³ MAKAI Katalin: *A szülői felügyelet*. In.: Kőrös András (szerk.): *Polgári jog – Családjog*. Az új Ptk. magyarázata. III/IV. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 281-282.

⁴ Legf.Bír.Pfv.II.21.332/1993, LB. 320 sz. Elvi Határozat.

⁵ Ptk. 4: 183. §.

⁶ A gyámhivatal jár el a megtérítés érdekében.

⁷ Ezeket az igényeket a bíróság bírálja el.

melyek legtöbbször az elmaradt kapcsolattartás pótolhatatlanságából eredtek, ez a szabályozás sem fogja megoldani, de legalább valamelyest enyhíthet rajtuk.

A kapcsolattartás során felmerült kiadásokat eddig egyértelműen a kapcsolattartásra jogosult szülőnek kellett viselnie. A 4:180. § (3) bekezdés azonban már kivételt enged ez alól. Ezáltal lehetőséget biztosít azon szülők számára, akik ezt megelőzően anyagi okok miatt nem tudtak találkozni a gyermekükkel. A továbbiakban elképzelhető lesz az, hogy a gondozó szülő is segítséget nyújt a költségek fedezéséhez. Erről a gyámhivatal vagy a bíróság rendelkezhet.⁸

Az új Ptk. a kapcsolattartás szabályainak megsértése vagy annak akadályozása esetén a vétkes féllel szemben szankciók (pénzbírság, kapcsolattartás korlátozása, megvonása) alkalmazásának lehetőségét írja elő. Ugyanakkor pontosítja a kapcsolattartás korlátozásának körét, melybe beleérti a szünetelés esetét is. Abban az esetben, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermeket nevelő szülőt bántalmazza, akkor nem csak a bántalmazótól, hanem a közös gyermeküktől is távol kell tartania magát.⁹ Ez a változtatás szorosan összefügg a családon belüli erőszak új büntető törvényi tényállásával. A korlátozás a következőképpen valósulhat meg: ritkább találkozások, kevesebb időtartamban, csak a szülő lakásán, meghatározott helyen, illetve felügyelet mellett.

A Commission on European Family Law 3:25 elve rendkívül széles kör számára biztosítja a kapcsolattartás lehetőségét. Elsősorban természetesen a közös szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult és nem jogosult másik szülő számára, továbbá minden olyan személy számára, akik a gyermek életében meghatározó szerepet töltenek be. Ide sorolja például a közeli hozzátartozókat, közülük is leginkább a nagyszülőket, a mostohaszülőket, a nevelőszülőket, illetve minden olyan személyt, aki a gyermekkel családjogi jellegű kapcsolatban van vagy volt. Ennek megfelelően kibővült a kapcsolattartásra jogosultak köre. A kapcsolattartásra – ha a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásában nevelkedett – kérelemre feljogosítható a volt mostohaszülő, nevelőszülő, gyám és az is, akinek a gyermekre vonatkozó apasági vélemét a bíróság megdöntötte.¹⁰ Hosszú út vezetett ezen szabály bevezetéséig, hiszen a 80-as években még azt vallották, hogy nem szabad túl széles kör számára biztosítani a gyermekkel való kapcsolattartás lehetőségét, mert a sok ellentétes nevelési hatás a gyermek szempontjából be nem látható, aggályos következményekkel járhat.¹¹ Szerencsére ez az álláspont mára meghaladottá vált.

Ha a szülő nem kívánja, vagy visszaél vele

Szomorú, de megesik, hogy a szülő nem kíván kapcsolattartási jogával élni. Elképzelhető, hogy a különélő szülő új családot alapít, amiben a „rég” gyermek számára már nincsen hely. Ilyen esetben a szülővel való kapcsolattartás iránti kérelmet a 14. életévet betöltött gyermek önállóan is előterjesztheti.¹² Többnyire ez inkább abban a formában szokott jelentkezni, hogy – a másik szülő eredményes imázsromboló tevékenysége következtében

⁸ MAKAI, 2013. 279.

⁹ Korábban: 92. § (1) bekezdés kivéve, ha a külön jogszabályban meghatározott ideiglenes megelőző távoltartó határozat, megelőző távoltartó határozat, illetve ha gyermek sérelmére elkövetett cselekmény miatt a büntetőeljárásban elrendelhető távoltartás kényszerintézkedés hatálya alatt áll – joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha szülői felügyeleti joga szünetel.

¹⁰ Ptk. 4: 179. § (3) bekezdés.

¹¹ LEHOCZKY Marietta: A láthatási jog természete a delegalizáció korában. *Jogtudományi Közöny* febr. 2. (1985) 73.

¹² Gyer. 28. § (2) bekezdés.

vagy személyes sértődés okán – a gyermek nem kíván élni e jogával. Amennyiben a gyermek már kamaszkorú, a különélő szülő viszonylag hamar beletörődik, hogy a gyermek nem akar vele találkozni.

Amennyiben a szülőknél a válást követően is konfliktusokkal terhelt marad a viszonya, a kapcsolattartások alkalmával ezek a megoldatlan gondok újra és újra fellángolnak és hamarosan a kapcsolattartás újraszabályozása iránti perbe torkollanak. Ezen perekben többnyire vagy a jogosult folyamodik több lehetőség iránt, vagy a gyermeket nevelő szülő kéri, hogy korlátozzák a másik szülő jogosultságát. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a szülő a kapcsolattartás szabályait megszegte, jogával a gyermek vagy az őt nevelő sérelmére visszaélt, annak gyakorlása során felróható magatartást tanúsított és a korlátozás a gyermek érdekében áll.¹³

A per során nem elegendő annak vizsgálata, hogy jogszabálysértés vagy visszaélés történt-e (ez jogkérdés), hanem azt is fel kell tární, hogy a kapcsolattartás esetleges korlátozása milyen következményekkel járna a gyermek érzelmi, értelmi fejlődésében. Ez szakkérdés, tehát a szakértő bevonása indokolt.¹⁴

A szakértői vizsgálat során leginkább azt szükséges vizsgálni, hogy a család felbomlását követően a kapcsolattartások következtében (vagy annak hiányában) változott-e, romlott-e a szülő-gyermek kapcsolat, a gyermek még mindig kötődik-e a különélő szülőhöz, szívesen megy-e a találkozásokra, annak során jól érzi-e magát vagy az megterhelő számára.

A kapcsolattartás megszüntetésére csak kivételesen, indokolt esetekben, kizárólag a gyermek érdekében kerülhet sor. Ezért ezekben az esetekben a szakkérdésnek kiemelkedőbb jelentősége lehet, mint a jogkérdésnek. A kapcsolattartás megvonására akkor kerülhet sor, ha a jogosult szülő magatartása a gyermek nevelését, fejlődését súlyosan veszélyezteteti és a korlátozás nem elegendő. A gyermek érdekét veszélyeztető, felróható magatartás hiányában a különélő szülőtől az elvitel jogát is magában foglaló kapcsolattartás nem vonható meg.¹⁵

A kapcsolattartás korlátozására abban az esetben kerülhet sor, ha a jogosult a jogával a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére visszaél. (Pl.: nem tartja be a szabályokat: nem akkor megy érte, nem időben viszi vissza.)

A kapcsolattartás újraszabályozása és korlátozása iránti jogviták állandó fellángolása sok esetben a gyermek nagykorúságáig tart. Sok szülő képtelen beletörődni abba, hogy a bíróság nem az ő kívánságának megfelelően döntött, ezért elmennek, ameddig csak lehet, sokszor még a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához is. Szerencsére gyermekelhelyezési és kapcsolattartási ügyekben a Pp. 271. § (3) bekezdése értelmében nincs helye felülvizsgálatnak, ha az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta, így legalább a Kúriát nem terhelik az elkeseredett szülők.

Ha a szülő nem engedi

Különösen elítélendő és a gyermek személyiségfejlődésére negatívan ható szülői magatartás, ha a gyermeket nevelő szülő gátolja a másik szülővel való kapcsolattartást, sőt igyekszik a gyermekben a másikkal szemben félelmet és gyűlöletet ébreszteni, őt a másik szülőtől ily módon elszakítani, elzárni (ellene nevelni). Annak ellenére, hogy a legtöbb szülő – természetesen – a legjobbat akarja gyermekének és általában azzal is tisztában van, hogy az ilyes-

¹³ Gyer. 31. §.

¹⁴ Legf.Bír. Pfv. II. 21.720/2007. sz. (BH2009.77.)

¹⁵ BH2001.125.

féle magatartás nemcsak hogy nem ildomos, de a törvény által sem helyeselt, gyakran megesis, hogy élnek vele. Főleg a sértett (elhagyott, megcsalt) fél hajlamos arra, hogy a gyermek előtt a másik szülőt rendszeresen befeketítse. Rossz szülőnek, rossz házastársnak, igen gyakran rossz embernek beállítva őt. Sajnos a szülők józan ítélőképessége gyakran csorbát szenved a sárdobálástól sem mentes bontóper során. Ennek komoly kihatása lehet a gyermek későbbi párkapcsolatainak minőségére, illetve a családalapítási hajlandóságára is.

Ilyen esetekben hasznos segítséget nyújthat egy nevelési tanácsadó vagy egy pszichológus, aki segít ráébreszteni a szülőt, hogy ne a sérelmei megtorlására használja a gyermeket, hanem próbáljon meg azokon túllépni és a gyermek érdekeit helyezze mindenek elé. A probléma általában ott gyökerezik, hogy az erre hajlamos szülők meggyőződése, hogy éppen ezt teszik, a gyermek érdekében zárják el a kapcsolattartás lehetőségét. Bizonyára vannak olyan helyzetek, szülők és körülmények, amelyek ezt valóban indokolják, de az esetek döntő többségében, a másik szülő éppen ugyanúgy szereti a gyermekét, ugyanúgy a javát akarja. Erről kell tehát a szakembernek meggyőznie a szülőt és így még – talán – visszafordíthatók azok a károk, amik a gyermek lelkében keletkeztek a helytelen szülői magatartás következtében. Ilyen esetekben a mediáció is sikeres lehet, amennyiben mindkét fél mutat egy kevés hajlandóságot az elmérgesedett viszony rendezésére, a gyermek érdekében.

Amennyiben a kapcsolattartás akadályozott az érintettek többféle segítséget kaphatnak a helyzet rendezésére. Elsősorban a gyámhivatalhoz fordulhatnak kérelemmel. A kapcsolattartás végrehajtása iránti eljárás során azt vizsgálják, hogy melyik fél nem tarja be a szabályozott kapcsolattartást, illetve, hogy ez önhibából eredő kötelezettségszegés-e vagy a jogsértés az illetőnek felróható-e.¹⁶ A gyámhatóság ezt követően először egy erkölcsi rosszalást tartalmazó felhívást, majd egy figyelmeztetést intéz a szülőhöz, végső soron pedig kötelező határozatot hoz, vagy pénzbírságot szab ki. A pénzbírság kiszabása során is a fokozatosság dominál, az összege 5.000-500.000 Ft-ig terjedhet. Legvégső megoldásként a gyámhatóság a rendőrség segítségét kéri, ami minden bizonnyal csak tovább rombolja a szülő-gyermek kapcsolatot. Amennyiben a gyámhivatal rendelkezésre álló eszközei eredménytelenek maradnak, kezdeményezheti a gyermekjóléti központ kapcsolatügyeletének vagy a gyermekjóléti szolgálatnak a közreműködését. Ebben az esetben egy ellenőrzött körülmények között zajló kapcsolattartást biztosítanak az érintettek számára. Vagy a gyermek átadása és átvétele helyszínéül vagy pedig a teljes kapcsolattartás helyszínéül szolgálhat a gyermekjóléti szolgálat által biztosított helyiség. Ez nem csak a semleges helyszín miatt lehet hasznos, hanem a segítő szakemberek jelenléte miatt is, akik megfelelő támogatást és kontrollt biztosítanak mind a szülők, mind a gyermekek számára. Abban az esetben, ha a helyzet már annyira elmérgesedett, hogy ez a megoldás sem nyújt kielégítő megoldást, a gyámhatóság kezdeményezheti az illetékes önkormányzatnál a gyermek védelembe vételét vagy pedig javaslatot tehet gyermekvédelmi közvetítői eljárás lefolytatására. Legvégső megoldásként pedig gyermekelhelyezés megváltoztatása iránt pert indíthat.¹⁷

A gyakorlati szakember szerint a kapcsolatügyelet helyiségében felügyelet mellett megvalósított kapcsolattartás alapvetően mindenkinek rossz. Rossz a jogosult szülőnek, mert a túlzottan semleges, sőt rideg szobában, idegen tekintetek keresztüztüében, lehetetlen az intim, szeretetteljes szülő-gyermek kapcsolat kialakítása. Ugyanakkor rossz a gyermeknek is,

¹⁶ MENTUSZNÉ TERÉK Irén: A kapcsolattartás végrehajtásának jogi és nem jogi eszközei a gyámhatósági munkában. *Családi Jog* X. évf., 2 (2012) 18.

¹⁷ Uo. 22.

hiszen azt látja, hogy nem mehetnek oda, ahova akarnak, ellenőrzés alatt állnak, tehát a szülője biztosan rossz ember, akitől félnie kell.¹⁸

Amennyiben a gyámhatóság határozatával megállapítja, hogy a kapcsolattartás a gyermeket gondozó szülő hibájából nem jött létre és vele szemben pénzbírságot szab ki, attól még a kapcsolattartás nem fog működni, mert a gyermek előbb vagy utóbb átveszi a gondozó szülő attitűdjét és valóban nem akar már a másik szülővel találkozni. Akkor pedig már nem sokat segíthet egy bírság vagy egy határozat. A különélő szülő hamar belefárad és feladja, a kapcsolat pedig gyakorlatilag megszűnik.¹⁹ Mint láttuk, a kapcsolattartás akadályozásának megállapítása esetén a gyámhatóság a fokozatosság elve szerint jár el, ami sajnos nagyon lassú és sokszor teljesen eredménytelen, ugyanis abból indul ki, hogy a szülők tisztában vannak azzal, hogy mennyit ártnak a gyermeküknek azzal, hogy akadályozzák a másik szülővel való kapcsolattartást. A jogalkotó feltételezte, hogy a szülők minden esetben a gyermek mindenekfelett álló érdekeit tartják szem előtt, de a valóságban ez sajnos nem így van.

A gyámhivatalnak először is a tényállást kell tisztázni, ehhez intenzív segítséget nyújtanak a szülők, akik minden lehetséges bizonyítási eszközt igénybe vesznek, hogy a másik szülőt a hatóság előtt befeketítsék. A leggyakrabban használt bizonyítási eszközök a felek nyilatkozatán túl a tanúvallomások és a gyermekkel közvetlen kapcsolatban álló szakemberek (pedagógus, háziorvos) vallomása. Ezek a szakemberek – érthető módon – általában eléggé semmitmondó, csak általánosságokat megállapító vallomásokat tesznek, hiszen valóban nem kívánunk beleavatkozni a szülők csatározásába és magukat sem akarják kellemetlen helyzetbe hozni. Az okostelefonok elterjedésével egyre népszerűbbek azok a megoldások, melyek során a szülők videó vagy hangfelvétellel igyekeznek bizonyítani, hogy a másik szülő nem tett eleget a kötelességének. Ezen bizonyítási eszközök felhasználásának ésszerű keretek közé szorítása érdekében érdemes az információs önrendelkezési jogról szóló 2011. évi CXII. törvény rendelkezéseit figyelembe venni. Ennek megfelelően tehát a kapcsolattartás végrehajtására irányuló gyámhivatali eljárásban akkor használható fel videó illetve hangfelvétel, ha ahhoz az érintettek hozzájárultak, illetve ez ellen nem tiltakoztak. Abban az esetben, ha a felvétel a felekkel kapcsolatosan valamilyen a különleges adatok körébe tartozó tényről kíván igazolni (pl. az apa alkoholizmusát, az anya mentális betegségét) akkor ennek felhasználásához már az érintett írásos hozzájárulása szükséges. Ezeknek az egymás lejáratására irányuló bizonyításoknak az eljárás kimenetele szempontjából nem sok jelentősége van, hiszen a kapcsolattartás végrehajtására irányuló eljárásban elsősorban azt kell bizonyítani, hogy a kapcsolattartás akadályozása a szülő számára nem volt felróható. Abban az esetben, ha időközben a felek a kapcsolattartás újraszabályozása iránt pert indítanak, akkor a végrehajtásra irányuló eljárást fel kell függeszteni.²⁰

Ha a gyerekek nem akar, avagy a szülők harca

A szülők gyakran hivatkoznak arra, hogy ők nem kívánják akadályozni a kapcsolattartást, a gyermek egyszerűen nem kíván a másik szülővel találkozni. Sokszor a gyámhivatal előtt a gyermek is megerősíti, hogy valóban ő az, aki nem akar menni. A gyámhivatal ebben az

¹⁸ REGÁSZ Mária: A mediációról a gyakorló szakember szemével *Családi Jog* VI. évf., 3 (2008) 19.

¹⁹ BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az öt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész. *Családi Jog* IX. évf., 3 (2011) 11.

²⁰ MENTUSZNÉ TERÉK Irén: A kapcsolattartás végrehajtásának jogi és nem jogi eszközei a gyámhatósági munkában. *Családi Jog* X. évf., 2 (2012) 20-21.

esetben nem állapítja meg a felróhatóság hiányát, célszerű pszichológus szakértő véleményét kérni, mert a legtöbb esetben az együttélő szülő „áldásos” tevékenysége következtében alakul ki a gyermekben egy torz szülőkép, melynek következtében nem akar a másikkal kapcsolatot tartani. Amennyiben a gyámhivatal előtt tett nyilatkozat és a pszichológus szakértő véleménye nyomán megállapítható, hogy a 14. életévét betöltött gyermek befolyásmentes, önálló akaratnyilvánítása az, hogy nem kíván a másik szülőjével kapcsolatot tartani, a gyámhivatal – kérelemre – a végrehajtási eljárást végzéssel felfüggeszti. Ezt követően a felek kérhetik a közvetítői eljárás lefolytatását vagy a kapcsolattartás megvonását illetve újraszabályozását.

A hatóság intézkedése csak akkor lehet hatásos, ha az abban foglalt magatartási szabályok konkrétak, mindkét szülő számára világosak és egyértelművé teszik, hogy a gyermek érdekében együtt kell működniük. Bár ez sem minden esetben hatásos, hiszen korábban sem azért zárkóztak el az együttműködéstől, mert nem voltak tisztában vele, hogy ezt kell tenniük.

Gyakori válasz a különélő szülők részéről a tartásdíj fizetés megtagadása abban az esetben, ha a gondozó szülő nehezíti vagy megakadályozza a kapcsolattartást. Ilyenkor már megint azt láthatjuk, hogy mindkét szülő elfeledkezik a gyermek – elvileg – mindenekfelett álló érdekeiről és csak az foglalkoztatja, hogy miként tudna borsot törni volt párja orra alá. Nagyon kifejező GRÁD András megállapítása: „a kapcsolat megromlásával nem az érzelmek intenzitása változik meg, hanem az iránya.”²¹ Ez jól illusztrálja, hogy miért nem enyhülnek a párkapcsolati játszmák az elválást követően sem, különösen, ha már egy jól bevált eszközzel kellene lemondani.

A szülők természetesen soha nem ismernék be, hogy a kapcsolattartás akadályozásának és a tartásdíj visszatartásának egyetlen oka, hogy nem képesek feldolgozni a másik által okozott sérelmeket. Ehelyett mindketten megpróbálnak racionálisnak tűnő magyarázattal szolgálni, racionálisnak egyáltalán nem nevezhető magatartásukra. A gondozó szülő ilyenkor meggyőződéssel vallja, hogy a másik valójában nem is szereti a gyermeket, csak azért kíván „láthatási” jogával élni, hogy az ő életét megkeserítse. A különélő szülő pedig meg van győződve arról, hogy a gondozó szülő a gyermektartásdíjat magára és nem a gyermekekre költi, teljesen helyénvaló tehát, hogy nem fizet semmit. Mindeközben egyáltalán nincsenek tekintettel közös gyermekük érdekeire. „Elképzelné sem tudják ugyanis, hogy miként szeretheti a gyermek azt a szülőt, akit ők szívből utálnak.”²²

Véleményem szerint ez a kérdés nehezen megítélhető és – mint általában minden személyes élethelyzetre vonatkozóan – lehetetlen generális szabályt alkotni rá. A normális és kívánatos az volna, hogyha a szülők az elválás ellenére – amennyire lehet – jó viszonyban maradjanak, és a különélő szülő és a gyermek között egy biztonságos, jól működő szülő-gyermek kapcsolat maradjon fenn. Amennyiben ez nem sikerül és a dolog odáig fajul, hogy a gyermek nem kíván a másik szülőjével találkozni, nagyon nehéz azt megítélni, hogy lehete-e a gyermeket a kapcsolattartásra kényszeríteni? Úgy gondolom, hogy ezt minden esetben az eset összes körülményét figyelembe véve kellene eldönteni. Sok esetben valóban az együtt élő szülő és közvetlen környezte (nagyszülők, nagynénik) a hibásak abban, hogy a gyermek nem akar a másik szülővel találkozni. A gyermek számára a metakommunikáció és a szavakon túli jelentés többet mond a szavaknál. A kisgyermek még nagyon érzékeny az

²¹ GRÁD András – TAKÁCS Andrea: Tartásdíj-játszmák. *Családi Jog* VII. évf., III (2009) 17.

²² Uo. 18-19.

ilyen non verbális kommunikációs jelekre. Tehát, ha szavakkal nem is, de cselekedettel mindenképpen elkövethető a másik szülő lejáratása. Amennyiben a gyermek és a szülő közötti kapcsolat megromlik, akkor annak okát fel kell tárni – pszichológus segítségével – és a konfliktust fel kell oldani.

Ha valóban rossz a viszony

Szerencsére csak ritkán, de felmerülhetnek olyan helyzetek is, amikor valóban indokolt lehet a kapcsolattartás korlátozása vagy akár megszüntetése is. Ilyen lehet a családon belüli erőszak esete. Amennyiben a szülő már korábban is erőszakos, agresszív magatartást tanúsított a gyermekkel vagy a másik szülővel szemben, a gyermekelhelyezés során indokolt lehet ezen szülő számára csak korlátozott, vagy leginkább semmilyen kapcsolattartást biztosítani.

A gyermek traumatizálásának elkerülése érdekében a bíróságnak minden esetben alaposan meg kell vizsgálnia a körülményeket, fel kell tárni a szülők egymáshoz és a gyermekhez való viszonyát, meg kell állapítani, hogy fennáll-e a szülők részéről valamiféle erőszakos magatartás lehetősége. A kockázatok mérlegelése során azt is figyelembe kell venni, hogy a rossz viszony ellenére a szülő miért ragaszkodik a kapcsolattartáshoz.²³ Előfordulhat, hogy a szülő arra hivatkozik, hogy ugyan a másik szülőt rendszeresen bántalmazta, de a gyermeket szereti, őt sohasem bántaná. Ez is megalapozza a szülő alkalmatlanságát és indokolhatja a kapcsolattartás korlátozását vagy megvonását. Átmenetileg – ha a gyermek érdeke azt kívánja – engedélyezhető a telefonon vagy más infokommunikációs eszközön keresztüli kapcsolattartás, amíg a szülők viszonya is rendeződik, illetve a gyermek is képes a korábban átélt negatív tapasztalatok feldolgozására. Ezt követően esetleg meg lehet kísérelni a személyes találkozást, ha a gyermek is ezt kívánja.

A büntetőjog beavatkozására csak legvégső esetben kerülhet sor. Álláspontom szerint ehhez az eszközhöz egyetlen szülőnek sem lenne szabad nyúlni. A Btk. 194-195 § szerint az a szülő, akinél a gyermeket nem helyezték el, köteles a gyermekelhelyezést elrendelő határozatot tiszteletben tartani. Az a szülő pedig, akinél a gyermeket elhelyezték, köteles a másik szülővel a gyermek kapcsolattartását biztosítani. Ezek szerint két alapeset fordulhat elő. Az egyik, hogy a különélő szülő nem tartja tiszteletben a bíróság döntését (álláspontom szerint a bíróság által jóváhagyott egyezség esetén ilyesmi ritkábban fordul elő, hiszen a saját döntésüket a felek könnyebben elfogadják és tiszteletben tartják) és nem engedi vissza a gyermeket. A másik pedig, hogy a gondozó szülő megakadályozza a kapcsolattartást. Kiemelendő, hogy – mivel a bűncselekmény célzatos – a kapcsolattartás feltételeinek be nem tartása, időbeli kereteinek túllépése, önmagában nem bűncselekmény, csak a gyermek jogtalan elvitele, elrejtése vagy titokban tartása, melyek mind tevőleges magatartással valósulnak meg, mulasztással nem.²⁴ A bűncselekmény akkor is megvalósul, ha egyébként teljesen indokolt volna a gyermek elhelyezésének megváltoztatása, tehát ameddig a jogerős határozat szerint az egyik szülő a gondozó, a másik pedig a kapcsolattartásra jogosult, addig azt mindenkinek tiszteletben kell tartani, mindaddig, amíg a bíróság azt meg nem változtatja.

²³ SZEIBERT Orsolya: Jogalkotási gondolatok a cseh családi jogban, a szülő-gyermek jogviszony változásai Hollandiában, az apa-gyermek kapcsolat megítélésének alakulása az angol bíróságok gyakorlatában. *Családi Jog* VII. évf., 4 (2009) 39.

²⁴ SZOMORA Zsolt: Gyermekelhelyezés és kapcsolattartás – mikor avatkozik be a büntetőjog? *Családi Jog* VII. évf., 2 (2009) 14.

Szomora Zsolt felhívja a figyelmet arra, hogy ha a gyermek nem akar maradni és a szülő nem engedi haza a gondozó szülőhöz, akkor a – körülményektől függően – akár személyi szabadság megsértése bűncselekmény minősített esete²⁵ is megállapítható. Sőt, továbbmenve amennyiben a szülő még valamilyen követelése teljesítésétől is függővé teszi a gyermek átadását, felmerülhet az emberrablás bűncselekménye is.²⁶ Véleményem szerint, ha valamilyik szülőben felmerül ez a gondolat, ott már nagyon nagy a baj. Az a kapcsolat már oly mértékben terhelt lehet, hogy felmerül a kérdés, van-e egyáltalán értelme bármiféle kapcsolattartásnak? Álláspontom szerint – ugyan a jog minden esetben segítséget kíván nyújtani a gyengébb fél számára – a családi konfliktusok terén el lehet jutni arra a szintre, amikor már nem érdemes az állam segítségét kérni. Gondoljunk csak bele, mit érez az a gyermek, aki tegyük fel hónapok, akár évek óta nem találkozott az apjával, azért mert az anyja mindent elkövet annak érdekében, hogy ezt megakadályozza. Az anyával szemben sorozatosan egyre nagyobb összegben kiszabott gyámhatósági bírságok és az ellene indult büntetőeljárás sem tántorítja el attól, hogy a gyermek érdekében cselekszik. Az apa és a gyermek kapcsolata addigra teljesen elmergesedik, és hiába ítélik el az anyát, az eljárásnak az lesz a vége, hogy megint az anyának lett igaza: „látod kisfiam milyen ember az apád, lecsukatna engem, miatta nincsen pénzünk, fizethetjük ezt a rengeteg bírságot meg a pénzbüntetést.” Én minden esetben óva intenk minden apát és anyát a büntetőjog bevonásától a családi konfliktusaikba. Garantáltan csak a helyzet további elmergesedését eredményezheti.

A közelmúltban ismét fellángolt egy társadalmi szerveződés, a résztvevők demonstrációt is szerveztek az ún. „kényszerláthatás” eltörlése érdekében. Egy szegedi édesapa a Facebookon²⁷ Elvált Szülők Társasága néven létrehozott egy csoportot, melyben az elvált szülők részére kíván támogatást nyújtani. Alapvető célul tűzték ki, hogy elérik a Csjt. módosítását, hogy ne legyen mód a kapcsolattartás korlátozására abban az esetben, ha a különélő szülő nem tesz eleget tartásdíj fizetési kötelezettségének.

Egyes szülők olyannyira nem képesek a válást követően sem lezárni a múltat és tovább lépni, hogy a kapcsolattartások során is állandó problémák adódnak. Ezeket a családokat már jól ismerik a rendőrök és a gyámhivatali dolgozók, ők azok, akiknél kéthetente, illetve minden iskolai szünetben garantáltan fellángolnak az indulatok. Létezik két szervezet,²⁸ akik felkarolták az ügyüket és ennek támogatására 2012 júniusában tüntetést is szerveztek a kényszerláthatások ellen. A szervezetek tagjai úgy vélik: „a gyermekeiket a kényszerrel szemben védelmező szülőt megalázás, pénzbírság, vagy szabadságvesztés büntetés útján hallgattatják el.”²⁹ Ezek a szülők úgy érzik, hogy a másik szülő nem csak, hogy alkalmatlan arra, hogy a gyermekkel kapcsolatot tartson, hanem egyenesen mindent megtesz azért, hogy a gyermeket kínozza, azért, hogy rosszul érezze magát és ezáltal a gondozó szülőnek is további fájdalmakat okozzon.

Regász Mária említi, hogy egy anya 8 hónapon keresztül változtatta meg a lakóhelyét rendszeresen, annak érdekében, hogy kivonja magát a gyámhatóság határozatai alól. Egy másik esetben a szülő, kihasználva azt, hogy a bírósági határozatban a gyermek átadásának helyeként az anya lakása volt meghatározva és neki két lakása volt, mindig másik lakásban

²⁵ Btk. 175. § (3) bekezdés e.) pont.

²⁶ SZOMORA, 2009. 14.

²⁷ <https://www.facebook.com/groups/338520566203889/?fref=ts> (2013. 11. 24.)

²⁸ NaNe: Nők a Nőkért együtt az Erőszak ellen. www.nane.hu, és Patent Egyesület: Patriarchátust Ellenzők Társasága, www.patent.org.

²⁹ TIMÁR Krisztina: Láthatás: kényszer vagy lehetőség? *Délmagyarország*, 2012. június 7. 9.

várta az apát a kapcsolattartásra.³⁰ Véleményem szerint nem vehetjük tipikusnak az ilyen és ehhez hasonló eseteket, azonban mindenképpen szükség van a szabályok konkretizálására. Bár ez egy nagyon nehezen megoldható probléma, hiszen, ha a szülők kényszer nélkül, a gyermek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartva hajlandók betartani a kapcsolattartás szabályait, sőt a gyermek érdekében azt rugalmasan, az ő igényeinek megfelelően kezelik, akkor lényegében mindegy, hogy milyenek a jogszabályok. Azonban, ha a szülőket a válást követően is csak a kicsinyes bosszúállás, a másik szülő bosszantása érdekli, akkor őket semmilyen jogszabály, bírság, vagy büntetés nem fogja eltántorítani ettől. A józan belátásukra pedig nem hagyatkozhatunk, ha a saját gyermekük érdekeire sem tudnak tekintettel lenni. Alapvetően tehát – véleményem szerint – a „balhész” szülőkre kell szabni a szabályokat, felkészülni a legrosszabbra, amikor a szülőt kényszeríteni kell arra, hogy eleget tegyen kötelességeinek.

Miért fontos a folyamatos, rugalmas kapcsolattartás?

Az eddig leggyakrabban alkalmazott, tipikusnak mondható kéthetenkénti kapcsolattartás gyakorlatilag lehetetlenné teszi a kapcsolat minőségének megőrzését. Ha a másik szülő nem vehet részt a gyermek mindennapi életében, akkor lassan, de biztosan elhidegülnek egymástól, olyannyira, hogy egy idő után már egyikük sem fogja kívánni a találkozásokat. Ráadásul ez a szülő az esetek döntő többségében az apa.

Abban az esetben, ha az apa nagyon hamar elidegenedik a gyermekétől és nem keresi vele a kapcsolatot, az anyáknak nehezebbé eshet fenntartani a jó apa imázsát a gyermek szemében, ehelyett leggyakrabban mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a lehető legjobb képzet fessék róla, pedig a gyermeknek szüksége van arra, hogy legalább egy idealizált képet őrizzen az apjáról, ne pedig egy szörnyetegként emlékezzen rá.

De vajon mit éreznek azok az apák, akik egyik pillanatról a másikra elvesztik ténylegesen funkcionáló apai minőségüket és „vasárnapi apukává” válnak. Aztán később még azzá sem. Akárhogy is nézzük, az apák mindig is hátrányosabb helyzetben lesznek az anyákhoz képest, hiszen akármilyen jól működik is a párkapcsolat, az apa akármennyire is igyekszik megfelelni az elvárásoknak, egészen biztos, hogy az anyák lényegesen több időt töltenek a gyermekkel, mint ők. A legtöbb apa úgy gondolja, hogy azáltal tudja szeretetét kimutatni családtagjai felé, hogy biztosítja számukra az anyagi biztonságot, ezért állandóan dolgoznak, keveset vannak otthon. Ily módon természetes, hogy nem tud olyan szoros kötődés kialakulni az apa és gyermek között, mint az anyával, aki eleinte napi 24 órában áll a kisgyermek rendelkezésére. Így még akkor is sokkal könnyebben hidegülnek el a gyermekek az apjuktól, ha egyébként a kapcsolatukban semmi hiba nincsen. Ezzel magyarázható, hogy az apák nagyon hamar feladják, egy idő után már nem erőltetik a találkozásokat, beletörődnek. Minél kisebb a gyermek, annál kevésbé bíznak saját szülői képességeikben, ha valami nem az elvárásaiknak megfelelően alakul, könnyen érezhetik úgy, hogy valóban alkalmatlanok a gyermeknevelésre.

A szilárd látogatási rend kisebb gyermekek esetében nagyon hasznos lehet, mert az állandóság megnyugtató számukra, biztosságot ad, a gyermek nem érzi úgy, hogy az életét tőle független erők irányítják. Fontos azonban, hogy a szabályok ne legyenek túl merevek, megváltoztathatatlanok, és a gyermek életkorával együtt fejlődjenek, folyamatosan alkal-

³⁰ REGÁSZ Mária: Kapcsolattartási kérdések bontóperekben. *Ügyvédek Lapja* 2 (2011) 25-26.

mazkodva új igényeihez.³¹ Sajnos sok esetben a kapcsolattartás ítéletben rögzített szabályait az együttélő szülő a másik bosszantására használja fel, azzal, hogy betű szerint ragaszkodik hozzá. Ez még azáltal sem oldható fel, ha a felek előrelátó módon az esetleges váratlan helyzetekre vonatkozóan is megállapodást kötnek, illetve részletesen szabályozzák az elmaradt kapcsolattartás pótlásának szabályait is, hiszen ez nem annyira jogi kérdés, mint inkább a személyiségből eredő hiba.

A tipikus esetet alapul véve, amikor a gyermeket az anyánál helyezik el és az apa távozik a közös otthonból, és új párkapcsolatot alakít ki, a kapcsolattartás további bonyodalmakat okozhat. Ha az új feleségnek is van gyermeke, akkor az apa számára nagyon nyomasztóvá válhat, hogy egy másik férfi gyermekével kell együtt élnie, míg saját gyermekét csak kéthetente látja. Amennyiben a nőnek nincsen gyermeke, komoly konfliktusok forrása lesz a gyermek látogatása. Hiszen ha nincsen gyermek, az előző kapcsolat nyom nélkül lezárható, az új partnernek nem kell tartania az „ex” felbukkanásától, azonban egy gyermek „elevenen tarja a múltat”,³² attól nem lehet elszakadni. A közös gyermek megszületése természetesen még tovább bonyolítja a helyzetet, és fokozza a konfliktusok lehetőségét. Például az anyagiak terén, hiszen az új feleség nehezen fogja megérteni, hogy az ő gyermekének miért csak abból a jövedelemből lehet gazdálkodnia, ami a gyermektartás levonása után megmarad.

Megesik, hogy az anya egyáltalán nem gátolja a kapcsolattartást, sőt a gyermeket igyekszik felhasználni arra, hogy ő maga is kapcsolatot tudjon teremteni az apával. Ez leginkább olyan kapcsolatokban fordul elő, ahol a nő a kapcsolat megmentése érdekében, nem pedig közös döntés eredményeképpen vállalta a gyermeket. Lux Elvira szerint a férfiak elsősorban a nőhöz kötődnek, ezért eshet meg az, hogy ilyen esetben, amikor a férfi elfordul a nőtől, viszonylag könnyen – akár örökre – hátat fordíthat a gyermeknek is.³³ Álláspontom szerint ez csak nagyon ritkán fordulhat elő és csak bizonyos kötődésre képtelen, esetleg személyiségszavaros férfiak esetében, tehát semmi esetre sem általánosítható minden férfira.

A választ követő egy év kritikus jelentőségű a későbbi szülő-gyermek kapcsolat alakulása szempontjából, ezért nagyon fontos, hogy a szülők erre kiemelt figyelmet fordítsanak. Ha túl sok a konfliktus és alacsony az együttműködési hajlandóság, az nagyban akadályozhatja a szülői feladatok kialakulását. Ha a választ követő egy évben nem alakul ki és szilárdul meg a jó szülő-gyermek kapcsolat a különélő szülővel, akkor mindketten hozzászokhatnak a veszteséghez és később már egyik fél számára sem lesz fontos, hogy részt vegyenek egymás életében. Ez mindenképp a szülők felelőssége.³⁴

Összegzés

Megállapítható, hogy a gyermekek akkor veszlehetik át a szülők választ a lehető legkisebb lelki megrázkódtatással, ha nincs folytatódó konfliktus a szülők között, ha szabadon és könnyen találkozhatnak mindkét szülővel, a kapcsolattartás rendszeres és kiszámítható, összefüggő, világos magyarázatot kapnak a család felbomlásának okáról, valamint az iskolai környezet is segítőkészen rendelkezésükre áll.³⁵

³¹ FISHER Eszter: *Modern mostohák*. Saxum Kiadó, Budapest, 2005. 69.

³² Uo. 113.

³³ LUX Elvira: *Válás: előzmények és következmények*. In.: Popper Péter (szerk.): *Legfeljebb elválnunk*. Saxum, Budapest, 34.

³⁴ Emilia DOWLING – Gill GORELL BARNES: *Együttműködés a gyermekekkel és szüleikkel a különélés és a válás során*. Coincencia Kft., Budapest, 2001. 70.

³⁵ Uo. 202.

Ha a szülők képesek a gyermek érdekében együttműködni és kompromisszumokat kötni, akkor a kapcsolattartás is zavartalanul működhet, örömet okozva a volt család minden tagjának. Azonban, ha a szülők állandóan saját sérelmeiken rágódnak és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a másik szülőt befeketítsék, a kapcsolattartás mindenki számára csak egy kínszenvedés, egy kötelező rossz lesz, ami csak arra jó, hogy még tovább rombolja a kapcsolatukat.

Ezért nagyon nagy a gyermeket ténylegesen nevelő szülő felelőssége, rajta múlik, hogy a gyermek miként fog viszonyulni a másik szülőjéhez, hiszen minél kisebb a gyermek, annál könnyebben befolyásolható. A szülőknek tehát a gyermek érdekében félre kell tudni tenni sérelmeiket és bármennyire is neheztelnek a másikra, adott esetben akár gyűlölhettek is, meg kell érteniük, hogy a gyermek személyiségfejlődése, akár egész élete múlhat azon, miként viselkednek illetve miként állnak egymáshoz egy ilyen kiélezett és könnyen elmérgesedő helyzetben. Ez egyáltalán nem könnyű. Nagyfokú intelligenciát, kompromisszumkészséget és megértést igényel, mely tulajdonságok még ha meg is vannak az emberben, bizonyos esetekben háttérbe szorulhatnak. Ilyenkor nyújthat nagy segítséget a mediátor és a pszichológus, annak érdekében, hogy mindenki, leginkább a gyermek, lelki sérülésektől mentesen, egészségesen kerüljön ki a válási vagy gyermekelhelyezési procedúrából. A mediáció, továbbá a bírósági eljárás gyors lefolyását és eredményességét is előmozdíthatja. Rengeteg időt és vitát lehet megtakarítani azáltal, hogy az érzelmi viharok a bíróság falain kívül a mediátor előtt lezajlanak és a bíróságnak már csak a jogi megoldást igénylő kérdésekben kell döntést hoznia.

KATALIN VISONTAI-SZABÓ

Visitation: Child's Human Right or Obligation?

(Summary)

Visitation is the child's basic right, and the right and obligation of the parent. There are numerous international agreements, recommendations, regulations, sentences dealing with this question, which is significant indeed. Nowadays it sounds like a cliché that every other marriage ends up in divorce, and as a result, year by year thousands of children are affected by family splitting. When the marriage ends, it is needed to agree not only on possessions, but also on the common minor's further life. During the child custody decision the parents need to agree on which of them the child will live with, and how much child support the other will pay. In every situation the most extended visitation should be provided so that the child's and the separated parent's relationship would not exclusively mean financial care.

In my study I investigated difficulties arising during visitation from both psychological and legal point of view. By now it is obvious for everyone that the threat experts had been talking about for decades did mean a real problem. Children growing up in a single parent family are facing countless difficulties, however, the most important of all and the crucial point is what pattern they bring to their adult life, and to what extent this pattern influences their willingness to start a family with their chosen partner.

During visitation difficulties come up when the separated parent doesn't want to take his/her right, or misuses it, or uses it only to vex the other one. The most common case is when the custodian parent prevents the child from meeting the other parent. If the child refuses visitation, it is mostly due to the spoilt relationship between the two parents. Finally, the rarest case is when the child-parent relationship is so bad that the visitation becomes impossible.

In my view, these difficulties coming up from family split up are all avoidable as long as both parents consider keeping the child-parent relationship tight and good. It is mainly the parents' responsibility. To achieve this, the State provides help only in extreme cases since it intervenes into family law affairs only in need.